PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

MİNYATÜR VE GRAVÜRLERDE HALİÇ TERSANESİ

Burcu ALARSLAN ULUDAŞ*

Bugün Haliç, Taşkızak ve Camialtı olarak üçe ayrılan Tersâne-i Âmire; Osmanlı Bahriyesi'nin idari merkezi olmasının yanı sıra gemi yapımı, bakımı, onarımı, askerlerin eğitimi ve ihtiyaçlarının da karşılandığı sosyal tesisleri, zindanı ve yan sanayisiyle büyük bir kompleksti. 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'nın en büyük gemi inşa şantiyesi olarak tanımlanan tersanede Kaptan Paşa'nın Divanhane, daireler, cami, zindan, çeşme, mahzen ve depolar, tersane gözleri ve atölyeler yer almaktaydı.

Tersaneyle birlikte bu bölgede kurulan Tersane bahçesi sayesinde bölgede yerleşim de başlamıştır. Bu bahçe içinde konumlanan Tersane Sarayı'nın yapımı için neden bu bölgenin seçilmiş olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir. Yükselme ve gücün hızla sürdüğü bu yüzyıllar içinde değişimler gözlenirse tersane ve saray yapılaşmasının birbirine paralel bir şekilde geliştiği görülmektedir.

Haliç Tersanesi 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'nınen büyük gemi inşa şantiyesiydi.

The Golden Horn shipyard was the biggest ship building construction site in 16. and 17. centuries.

Fetih'ten önce İstanbul durumunu gösteren Christoforo Buondelmonte (1385-1430)'nin 1422 tarihli gravürünün renkli kopyasında Kasımpaşa bölgesi Piyale Paşa Vadisi ile Dolapdere Vadisi boyunca gelişen iki derenin birleşmesiyle oluşan su yolu ile kendini göstermektedir. Galata surları dışında kalan bölge ise yel değirmeni ile gösterilmiştir. Tersanenin yapılaşması ve yerleşmesiyle ilgili henüz bu gravürde bir detay belirtilmemiştir.

Christoforo Buondelmonte - 1422

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Tersâne-i Âmire'nin bu bölgede büyümesi ve yapılan iskan hareketleri Kasımpaşa bölgesinin 17. yüzyılda İstanbul'un en mamur ve önemli semtlerinden biri olmasını sağlamıştır. Gemi inşası ile ilgili zenaatkarların ve denizcilerin bu bölgeye yayılmaları sonucunda yüzyıl sonunda bağ ve bahçelerle çevrili binlerce hane oluştuğunu Evliya Çelebi'den öğreniyoruz. Semtin içinden geçen iki derenin iki tarafının da baştan başa dükkanlarla dolduğunu belirterek ulaşım için pek çok da köprü yapıldığını yazar.

1535 tarihli Matrakçı Nasuh'un resimlediği İstanbul minyatüründe Galata surlarının hemen dışında kiremit çatılı tersane gözleri göze çarpmaktadır. Bu tarihte tersane Haliç kıyısında oldukça geniş yer kapladığı halde, minyatürde sadece bu bölgedeki oluşumla ilgili fikir verebilecek bir anlatım görülmektedir. Hasköy'e doğru ilerleyerek birkaç yapı ile gösterilen alan, Tersane Hasbahçesi ve buradaki saray binaları olmalıdır.

Sebastian Munster'in 1550 tarihli İstanbul haritasında ise, Galata surlarının hemen yanı başında Haliç'te Kasımpaşa önlerinde demirlemiş olan gemilerin arkasında karada inşa edilmek üzere sıralanmış gemileri görmek mümkündür. Hasköy ve Kasımpaşa'nın hinterlandında ise aktif bir yerleşme henüz fark

* Öğretim Görevlisi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi

THE GOLDEN HORN SHIPYARD IN MINIATURES AND ETCHINGS

*Burcu ALARSLAN ULUDAŞ**

Nowadays Tersane-i Amire (shipyard in Ottoman Time) which divided into three part as The Golden Horn, Taşkızak and Camialtı; besides being administrative centre of Ottoman Navy it is also a huge complex consisting of building ship, maintenance, repairing, training of soldiers, social institutions which supply soldiers' needs, dark prison and ancillary industry. In the shipyard which was called as the biggest ship building construction site of Europe in 16. and 17. centuries, there were flats, mosques, dark prisons, fountains, vaults and stores, shipyard shelters and workshops.

Thanks to Shipyard Garden which was set up at the same time of building of shipyard settling began in this region. It wasn't difficult to guess why this region was chosen to build Shipyard Palace. Considering advancement and ongoing power in these centuries it can be seen easily shipyard and palace building was being conducted in a parallel way.

In colorful copy of 1422 dated etching by Christoforo Buondelmonte showing Istanbul's situation before conquest (1385-1430) Kasımpaşa Region shows itself with the waterway made up of two streams rising along the Piyale Paşa Valley and Dolapdere Valley. The region which was outside of Galata Walls was pointed with windmill. In this etching it hasn't been defined any detail about structuring and emplacement of the shipyard, yet.

In the period of Kanuni Sultan Süleyman, settlement actions and developing of Tersâne-i Âmire in this region provided Kasımpaşa to be one of the prosperous and important districts of İstanbul in 17. century. We can learn by means of Evliya Çelebi (the most famous Ottoman traveler) that with the result of ship builders and sailors spreading in this region there were a lot of dwelling surrounded with vineyards and gardens. He wrote that there were shops throughout two sides of the two streams flowing in this district and also there were a lot of bridges for transportation.

1535 dated in an İstanbul miniature by Matrakçı Nasuh, tiled roofed shipyard which was out of Galata Walls attracts the attention. In this period, although the shipyard placed a wide area in Golden Horn Coast, in miniature it couldn't seen a clear expression giving idea about creation in this region. The area illustrated with some buildings towards Hasköy, should be Shipyard Garden (Tersane Hasbahçesi) and palace building in here.

1550 dated in an Istanbul map by Sebastian Munster, near Galata Walls in Golden Horn it is possible to see ships to be built on land at behind of barred ships around Kasımpaşa. In Hasköy's and Kasımpaşa's hinterlands it can't be seen any active settlement.

* *Research Assistant, Bahçeşehir University Faculty of Arts and Science*

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Avusturya elçisinin maiyetindeki S. Schweigger tarafından yazılmış ve Türkçe'ye "Almanya'dan Konstantinopolis'e ve Kudüs'e Yapılan Bir Yolculuk" diye çevrilebilecek bir kitapta (Nürnberg 1608) yer alan bir gravür Matrakçı'nın çizimiyle benzeşmektedir. 1578 tarihli bu İstanbul gravüründe mevkiler, yapılar sayı ve harflerle gösterilerek sayfanın altında listelenmişlerdir. Galata bölgesinde boş gösterilen Okmeydanı tepelerinin hemen altında Matrakçı'da olduğu gibi birkaç gözden ibaret gösterilen tersane gözleri bölgede özellikle dikkat çekmektedir.

Ressamının Heinrich Hendiofski adında Polonyalı olduğu sanılan, 1580-1590 yıllarına tarihlendirilen Viyana National Bibliothek'te bulunan yazmadaki üç parça İstanbul panoramasından Haliç ve Galata'yı gösteren betimlemede binalarını ve çevreyi oldukça detaylı görebilmekteyiz. Resmin sol tarafında II. Mehmed döneminde oluşumu başlatılan Hasbahçe, Hasköy ile tersane arasında kalan kıyı şeridinde uzun bir duvarla denizden ayrılmış ve tersane yönünde bu duvar kuleye benzer bir çıkmayla sonlanmıştır. Okmeydanı'nın ve tersanenin o dönemdeki işlevleri ve popülerliği bu bölgede yapılaşmanın gelişmesine yola açmıştır.

Sağ tarafta ise tersane gözleri, Kasımpaşa Mezarlığı ve gelişen semt dokusu izlenebilmektedir. İnebahtı deniz savaşı sonrasında kaybedilen gemilerin yerlerine hızla yenilerinin konması gerektiğinden 16. yüzyıl sonunda tersane gözlerinin sayısı artmış ve tersane bütün kıyıyı çevrelemiştir. Üzeri kiremit örtülü beşik tonozlu tersane gözlerinin bazılarının içlerinde gemiler seçilebilmektedir.

Haliç Tersanesi Harita /Map of Golden Horn Shipyard

1584-1585 tarihli Nakkaş Osman tarafından hazırlanmış olan Hünername isimli eserde yer alan İstanbul minyatüründe de tersaneyi ve bölgeyi inceleyebilmekteyiz. Hendiofski'nin renkli gravüründe karşıdan betimlenen tersaneyi burada kuşbakışı bir açıyla izleyebiliyoruz. Hasköy ve Azapkapı arasındaki yoğun tersane gözleri bahsedilen gravürle örtüşmektedir. Sayısal olarak gerçekliği yansıtmasa da sanatçı buradaki yoğunluğu belirtmek için yan yana dizilmiş tersane gözlerini bütün kıyı şeridine serpiştirmiştir. Saray ile sınır olan ve yine bir duvarla ayrılan tersane bölgesinde yukarıda görülen avlulu yapı 15. yüzyılda varlığından bahsedilen zindan olabilir.

1664 tarihli Jaspar Isac'ın İstanbul gravüründe Galata'nın gerisinden kuşbakışı bir çizimde tersaneyi görmekteyiz. Haliç'e karşıdan değil geriden bakan çizimde, Azapkapı ve Tersane Hasbahçesi arasındaki alan derin olmayan bir koy olarak gösterilmiş ve sağ tarafta deniz üzerine kavisli bir dönüşle yapılar yerleştirilmiştir. Tersane alanı arkadan bir duvarla çevrelenmiştir. Önde tersane gözlerinin bulunduğu yerler sık kemerlerden oluşan bir duvar görüntüsüyle aktarılmış, arada kalan bölge küçük gösterilmiş gemilerle doldurulmuştur.

Written by S. Schweigger in the entourage of Austria ambassador, an etching in a book (Nürnberg 1608) which can be translated as 'a journey from Germany to İstanbul and to Holy City (Kudüs)' is similar with Matrakçı's drawing. In this İstanbul etching, 1578 dated, places, buildings are listed in following of the page by numbers and letters. At the down of Okmeydanı Hills there are attractive shipyard stores drawn by Matrakçı as few stores.

1580-1590 dated in an inscription in Viyana National Bibliothek likely by Heinrich Hendiofski named Polish artist, and in the depiction of Golden Horn and Galata from three parts of İstanbul Panoroma we can see buildings and surrounding in detail. On the left side of picture, Hasbahçe whose creation began in the period of II. Mehmed, was isolated from sea in the coast between Hasköy and shipyard by a long wall and towards shipyard it ended with an tower like exit. Popularity and functions of Okmeydan and shipyard at that time provided development of this region.

On the right side of the picture, it can be seen shipyard stores, Cemetery of Kasımpaşa and developing district. After Battle of Lepanto (İnebahtı Sea Battle), it was needed to replace old ships in the battle, so at the end of 16. century shipyard numbers were increased and the shipyard surrounded the entire coast In tilt covered, tunnel vaulted shipyard stores, ships can be chosen.

1584-1585 dated in an Istanbul miniature work Hünername by Nakkaş Osman we can look through the shipyard and surrounding. In colorful

Haliç Tersanesi Matrakçı Nasuh Minyatürü / Miniature of Golden Horn Shipyard, Matrakçı Nasuh

etching of Hendiofski we can see depicted region with bird's eye view. Dense shipyard stores between Hasköy and Azapkapı match up with mentioned etching. Even though it doesn't reflect the truth numerically, artist scattered all shipyard stores throughout the coast side by side. Building with yard boundary with palace and isolated by a wall may be mentioned in 15. century dark prison.

1664 dated in an Istanbul etching by Jaspar Isac we can see the shipyard with bird' eye view by means of drawing back of Galata. Looking at Golden Horn from its back not front, in drawing the area between Azapkapı and Hasbahçe (shipyard garden) is shown as a shallow cove and on the right side there are buildings in a curved way on the sea. Shipyard area are surrounded by walls. In front, shipyard stores are shown like a warn made up of tight belts and the gap is filled with ships

Made in 18. century, Surname named miniature by Levni there are different outlooks of Shipyard Place and Has Oda Kasrı. In these miniatures it is possible to see shipyard stores covered with roof or tunnel vaulted. Between

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

18. yüzyılda Levnî'nin resimlediği Surnâme minyatürlerinde Tersane Sarayı'nın ve Has Oda Kasrı' nın çeşitli görünümleri yer almaktadır. Bu minyatürlerde tersaneye ait, kimisinde beşik tonozla, kimisinde ise çatıyla örtülü gözleri de görmek mümkün olmaktadır. Tersaneyle saray arasında, bir ağaç ve önünde bir iskele yer almaktadır. Saltanat kadırgasına ait ipler bu ağacın gövdesine bağlı gösterilmektedir. Bu ağacın gövdesine asılı bir ayna ve üzerinde yuvarlak içine alınmış "aynalıkavak" yazısı bulunmaktadır. Sarayla tersaneyi ayıran duvar, görülebildiği kadarıyla, arkaya doğru devam etmekte ve diğer minyatürden bildiğimiz gibi, hasbahçeyi ve sarayı çevrelemektedir.

Fransız elçisi de Choiseul - Gouffier'nin (1752-1817) albümünde Tersane Sarayı - Has Oda Kasrı'nı gösteren iki adet gravür bulunmaktadır. Bu gravürlerden biri karşıdan ve yakından diğeri uzaktan ve Haliç yönünden Has Oda Kasrı'nı betimlemektedir. Tersane Sarayı'nın Has Oda Kasrını, hasbahçeyi, arkadaki saray yapılaşmasını, tersaneyle sarayın arasında yer alan yapılaşma ilişki karşıdan betimlenmiş olan çizimde açıkça belirtilmiştir. En sağda ise, tersaneye ait gözler fark edilmektedir.

Sultan I. Mahmud (1730-1754) ile başlayan ve I. Abdülhamid (1774-1789) ile devam eden askeri yenileşme hareketleri kapsamında Mühendishane-i Bahri Hümayun, Kalyoncular Kışlası açılmış, Tersane Sarayı arazisinden de yeni tersane binaları yapmak için arazi alınmıştır. 1802'de tersanenin Tersane (Aynalıkavak) Sarayı arazisine doğru kayması ve sarayın büyük bölümünün yıkılmasının ardından 1805'te Valide Kızağı, Taşkızak ve Ağaç Kızak yapılmıştır. 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başına ait Peetermans & Lauters'e ait İstanbul Tersanesi başlıklı renkli taşbaskı gravürde Haliç'in karşı kıyısından Tersane betimlenmiştir. Bu gravürde yukarıda Bahriye Hastanesi, ambarlar ve cami minareleri görülmektedir.

19. yüzyıl başlarında tersanede bulunan yapılar Hasköy'den Galata'ya doğru Bostancıbaşı sicillerinde sıralanmıştır. Bu yüzyılda kızakların dışında, iki kuru havuz, haddehane, değirmen, fırın, bıçkıhane, son divanhane gibi yapılar eklenerek bölgenin çehresi daha da fazla sanayileşmiştir.

Haliç Tersanesi / Golden Horn Shipyard

Haliç / Golden Horn

Kaynakça

- Europa und Der Orient 800-1900, Berlin 1989.
- Salomon Schweigger, Ein newe Reis Beschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem 1639.
- Burcu Alarslan, Tersane (Aynalıkavak) Sarayı Yerleşim Planı ve Mimari Özellikleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.
- Wolfgang Müler Wienner, İstanbul Limanı, İstanbul 1998.

shipyard and palace there are a tree and a dock. These ropes belonging to Sultanate galleys are bounded to stem of the tree. On the stem of the tree, there a mirror and a writing 'Aynalıkavak'. The wall between the palace and he shipyard is going to back and surrounding Hasbahçe and palace as we know from the other miniatures.

In the album of French ambassador de Choiseul - Gouffier'nin (1752-1817) there are two etchings showing Shipyard Palace and Has Oda Kasr. One of these etchings is close and in front and the other is from far and Golden Horn, they are depicting Has Oda Kasrı. Shipyard Palace's Has Oda Kasr, Hasbahçe (private garden of sultan), palace structing in the back, the area between shipyard and palace is clearly depicted in front. On the rigthest, it can be seen shipyard stores.

Beginning with Sultan I. Mahmud (1730-1754) and continuing with I. Abdülhamid (1774-1789) in the scope of renewing soldier Mühendishane-i Bahri Hümayun Kalyoncular Kışlası (soldier barrack) were constituted and bought area in Shipyard Palace to build new shipyard buildings. In 1802, after shipyard's slithering to Shipyar Palace (Aynalıkavak) and collapse of big part of palace, in 1805 Valide Kızağı, Taşkızak and Ağaç Kızak were built. At the end of 18. century and at the beginning of 19. century's in İstanbul Shipyard named colorful litho etching by Peetermans&Lauters it was depicted Shipyard from the Golden Horn's opposite coast. In this etching, it can be seen Bahriye Hospital, warehouse and menar.

In the beginning of 19. century, buildings in shipyard from Hasköy to Galata lined up in Bostancıbaşı. In this century, except form sleds, two dry docks, rolling mill, grinder, saw mill, lounge place were added, too. Thereby, the region became much more industrialized than before.

References

- *Europa und Der Orient 800-1900, Berlin 1989.*
- *Salomon Schweigger, Ein newe Reis Beschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem 1639.*
- *Burcu Alarslan, Tersane (Aynalıkavak) Sarayı Yerleşim Planı ve Mimari Özellikleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.*
- *Wolfgang Müler Wienner, İstanbul Limanı, İstanbul 1998.*

PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

Christoforo Buondelmonte - 1422